MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN–HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA–KNOWLEDGE DATABASE

SARKADI, Mónika
„Afrikából jöttünk…”: afrikanizmusok a dél-amerikai aluku marunok kultúrájában / "We came from Africa...": Africanisms in the South American Aluku Marun culture
Eredeti közlés /Original publication:
Africana Hungarica, 2007, 2. évf., 1–2. szám, 121–146. old.
Elektronikus újraközlés/Electronic republication:
AHU MAGYAR AFRIKA–TUDÁS TÁR – 000.002.853
Dátum/Date: 2018. május / May
filename: sarkadimonika_2007_AfrikabolJottunk
Ezt az információt közlésre előkészítette
/This information prepared for publication by:
B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd
Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document:
SARKADI, Mónika: „Afrikából jöttünk…”: afrikanizmusok a dél-amerikai aluku marunok kultúrájában / "We came from Africa...": Africanisms in the South American Aluku Marun culture, *AHU MATT*, 2018, **pp. 1–34. old.**, No. 000.002.853, http://afrikatudastar.hu
Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:
Közkönyvtárakban / In public libraries
Kulcsszavak***/Key words***
magyar Afrika-kutatás, bevezetés, afroamerikai kultúrák, Marronage és az alukuk, aluku kultúra és afrikanizmusok, vallás, mágia, társadalmi és politikai szervezet, gazdasági rendszer és tárgyi kultúra, folklór, zene, művészet, nyelv, összegzés
African studies in Hungary, introduction, African American cultures, Marronage and Aluku people, Aluku culture and Africa, religion, magic, social

and political organization, economic system and material culture, folklore, music, art, language, summary

---

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS, ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMENTUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES, COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/ writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian, Spanish, Italian and other – languages
* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration
* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

„AFRIKÁBÓL JÖTTÜNK…”: AFRIKANIZMUSOK A DÉL-AMERIKAI ALUKU MARUNOK KULTÚRÁJÁBAN

SARKADI, Mónika

Africana Hungarica, 2007, 2. évf., 1–2. szám, 121–146. old.

Bevezetés

Nem túl hosszú múltat tudhat magáénak az afroamerikanisztika, mint önálló tudományág. Az alapító atyjának tartott Melville Herskovits az 1930-as években tette először közzé az addigi nézetekkel és beállítottsággal élesen szembeforduló műveit. Neki köszönhetjük az első rendszeres antropológiai összehasonlítást afrikai és amerikai fekete kultúrák között. A rabszolgaság idejéből származó legkorábbi leírások azt a kortárs nézetet tükrözték, miszerint a feketék barbár, primitív népek fiai, nem rendelkeznek fejlett kultúrával, s ezért az a kívánatos, hogy minél hamarabb alkalmazkodjanak az uralkodó fehérekéhez. Ez a nézet alátámasztotta és igazolta a feketék elnyomásán alapuló gazdasági és társadalmi rendszert, s a rabszolgák áruként való kezelését. A későbbi különböző képzettségű utazók (orvosok, misszionáriusok, geográfusok stb.) leírásaikban főként az utazásaik során látott rítusok és táncok egzotikus, erotikus és misztikus jellegét hangsúlyozták ki. A rabszolga-felszabadítást követően általánossá vált az a nézet, hogy az amerikai kontinensen élő feketék kultúrát vesztett másodrendű emberi lények, akik őseik és a fehérek kultúráját is csak hibásan képesek utánozni. Az ezen az előítéleten alapuló szubjektív és általában pontatlan módon megírt művek sikeresen szolgálták egyes országok szegregációs politikáját.

Később a feketék politikai törekvéseivel párhuzamosan alaposabb kutatások kezdődtek. Századunkban növekvő figyelem irányult az újvilági feketék kultúráiban fellelhető afrikai elemek vizsgálatára. Tudományos viták indultak ezen elemek meglétéről, illetve jelentőségéről. Egyes kutatók hajlamosak voltak túlértékelni szerepüket, s a kul-

túra valamennyi területén afrikai eredetet véltek felfedezni. Megint mások szerint az amerikai kontinensre került feketék leszármazottai egy teljesen új és eredeti kultúrával bírnak, melyet az eltérő környezeti feltételeknek és társadalmi berendezkedésnek megfelelően alakítottak ki. E két véglet között helyezkednek el a kutatók véleményei, melyek nem utolsósorban politikai üzenetet is magukban hordoznak, s melyeket majd az *alukuk* esete kapcsán a későbbiekben elemezni kívánok. A szókevény afrikai rabszolgákból alakult *aluku* „törzs", a Dél-Amerika északi partján fekvő Francia-Guyana délnyugati részén, a Maroni (Lawa) folyó mentén él a trópusi őserdő mélyén. Közöttük végeztem antropológiai terepmunkát 1997, valamint 1999 nyarán.

Felmerül a kérdés: mi köze van Afrikához egy dél-amerikai népcsoport életmódjának, szokásainak? A *marun* kultúrák amerikai viszonylatban igen fiatalok, afrikai viszonylatban azonban archaikusnak számítanak. Ismeretes, hogy Afrikában a hajdani rabszolgákat „adó" népek kultúrája a 16–18. század (a rabszolga-kereskedelem virágkora) óta jelentősen megváltozott, mialatt az amerikai kontinensen élő leszármazottaik többé-kevésbé mereven őrzik a magukkal hozott kulturális mintákat. Ezek tanulmányozása lehetőséget nyújt az afrikanisták számára az Afrikában már letűnt formák rekonstruálására, s ily módon a jelenlegi állapotok jobb megértésére. Hasznos lehet ezenfelül olyan intézmények, szokások elemzése is, melyek fejlődése a két földrészen párhuzamos módon ment, illetve megy végbe (például egyes Brazíliában, vagy Angolában fellelhető szinkretista kultuszok alakulása keresztény hatásra). Nem véletlen tehát, hogy számos afrikanista fordította és fordítja ma is figyelmét az amerikai fekete kultúrák felé.

Afroamerikai kultúrák

Amikor V. Miklós pápa 1445-ben engedélyt adott a portugál uralkodónak arra, hogy az afrikai kontinensről rabszolgákat hozasson Európába, új korszak kezdődött meg Földünk népei keveredésének történetében. Megindult a „fekete rassz" áramlása Európába, illetve az amerikai kontinens felfedezése után tömeges méretekben az Újvilágba. Az 1500-as évek elején főleg spanyolok és portugálok vettek részt a *conquistá*ban. Később a 17. század folyamán bekapcsolódtak a britek, hollandok és franciák is. Miután az ibériaiak elsősorban a kontinens

ásványi lelőhelyeinek felderítésével foglalkoztak és kevés figyelmet fordítottak az azokban szegény karib szigetekre, az utóbbiak egyre többet kaparintottak meg közülük, sőt még a Guyanákat is „kiharapták" maguknak a kontinensen. Így alakult meg egymás mellett Brit-, Holland-, valamint Francia-Guyana. A térségben megkezdődött a monokultúrás cukornád-termesztés, mely munkához a helyi karib és aruak indiánokat vették igénybe. Ekkortájt tette a Mexikóban működő Las Casas püspök, „az indiánok apostola" azt a javaslatot, hogy Afrikából importáljanak munkaerőt, mielőtt még kipusztulna az indián lakosság. Miután ez a javaslat gyakorlatilag is előnyösnek látszott (az afrikaiak sokkal szívósabbnak és munkabíróbbnak bizonyultak, valamint értettek a földműveléshez a zömmel zsákmányoló indiánokkal szemben), kezdetét vette a „háromszög kereskedelem" Európa, Nyugat-Afrika és Amerika között. Több millió fekete érkezett az Atlanti-óceánon keresztül az Újvilágba, mielőtt 1833-ban a britek, 1848-ban a franciák, 1863-ban a hollandok, 1886-ban a spanyolok, végül 1888-ban a portugálok eltörölték a rabszolgaság intézményét. Ennek oka sem elsősorban az ébredő humanizmusban, inkább gazdasági tényezőkben rejlett. Ekkoriban bontakozott ki a verseny a kapitalisták és a feudális földbirtokosok között. Az előbbiek a rabszolga-felszabadítással akartak véget vetni az utóbbiak hatalmának – sikerrel. A kolonializmus történetében a Karib-térség területei gyakran váltottak gazdát és élénk kereskedelem alakult ki a szigetek között. Ennek, valamint a rabszolga-felszabadítás eltérő időpontjainak következtében állandó vándorlás jellemezte a szigetek lakosságát, mely egy aránylag összefüggő kulturális area létrejöttét eredményezte igen hasonló kulturális mintákkal, intézményekkel, képzetekkel és dialektusokkal.[1]

A felszabadult rabszolgáknak csupán töredéke került vissza az afrikai kontinensre (Sierra Leone, Libéria, Nigéria), túlnyomó részük Amerikában maradt az őshazával való kapcsolatok nélkül (kivétel Brazília–Nigéria). A térségre jellemző módon a legtöbben elutasítják afrikai származásukat, hogy azonosulni tudjanak a helyi fehér kultúrával. A „néger/fekete" negatív konnotációjú szavak, a kreolok a fehérekhez próbálnak hasonulni, s inkább önmagukat tagadják meg, mintsem a rendszert, amely diszkriminálja őket. Számukra természetes és elfogadott a fehérek hegemóniája, nem úgy, mint Afrikában, illetve Ázsiában. Minthogy megszokottak és szintén természetesek az inter-

[1] Lowenthal 1972, 30. old.

etnikus kapcsolatok (a rabszolga-felszabadítást követően a munkaerőhiányt nagytömegű ázsiai bevándorló oldotta meg), a faji alapokra helyezkedő politikai mozgalmak sem működnek igazán. Az 1930-as években kibontakozó *négritude* irodalmi és politikai mozgalom, illetve a különböző, a feketék hatalomátvételére agitáló „próféták ” tevékenységének eredményeként a fekete értékek jobb fénybe kerültek, azonban ironikus módon elsősorban a nem-feketék szemében. Egyedül a jamaikai *Rastafari* mozgalom, valamint a Guyanákban fennmaradt marun népcsoportok mutatnak nagyobb ragaszkodást az ősi kontinens, Afrika hagyományaihoz, illetve emlékéhez. De ideológia ide, mítosz oda, az igazság az, hogy e közösségek számára Afrika csupán egy mitikus őshaza, mely valójában szinte már nem is létezik.

Napjainkra igen nagy mennyiségű irodalom gyűlt össze az afroamerikai kultúrákról. Herskovits volt az első, aki módszeresen elemezte és osztályozta őket a bennük fellelhető afrikai elemek alapján. A több szempontot figyelembe vevő rangsor legalján a látszólag csupán külső jegyeikben afrikai eredetű Egyesült Államok-beli feketék helyezkednek el, csúcsán pedig a legautentikusabb afrikai kultúrával rendelkező guyanai marunok.[2]

Roger Bastide, egy másik kitűnő afroamerikanista, aki főként vallásokkal foglalkozott, megkülönböztet fekete, valamint afroamerikai kultúrákat.[3] A fekete kultúrában a környezeti és társadalmi hatások erősebben érződnek, mint a másodikban, ahol jobban érvényesülnek az Afrikából hozott minták. Bastide kihangsúlyozza az afroamerikai kultúrák kreatív jellegét, elutasítva azt a közhiedelmet, miszerint az újvilági feketék csupán utánozzák, illetve átveszik más kultúrák elemeit.

Az afrikai nyomok vizsgálatakor három fogalmat kell tisztáznunk. Az első, a *maradvány* (*survival*) fogalma, mely esetében a forma és a tartalom azonos maradt a régivel. A második a *reinterpretáció*, mely során a régi kulturális elemek új formába helyeződnek, oly módon, hogy a tartalom módosul, de a pszichikai érték megmarad. A harmadik, a *szinkretizmus*, melynél az egyik kultúra elemei úgy feleltetnek meg egy másik kultúra hasonló elemeinek, hogy megkönnyítsék az utat az egyén számára a saját és az idegen kultúra között.[4] Herskovits

[2] Bastide 1971, 14. old.
[3] Bastide 1978.
[4] Pollak-Eltz 1977, 12. old.

szerint a témával foglalkozó kutatónak az utolsó kettőt kell keresnie, s főleg a zene, a tánc, valamint a vallás területein, nem pedig a gazdasági, vagy politikai berendezkedésben. Valamely afrikai elem fennmaradásának fontos kritériuma, hogy az új feltételek között talál-e magának olyan új funkciót, vagy keretet, amelyet betölthet. Az afrikanizmusok keresésekor nem elegendő hasonló formákat találni, hanem az afrikai és újvilági formák közötti folytonosságot, a funkciók azonosságát, s a formák fennmaradásának logikus okát is meg kell mutatni. Nem egy korábban afrikai eredetűnek vélt mintáról derült később ki, hogy indián, vagy korabeli európai hatásra (is) visszavezethető.

Marronage és az alukuk

A Holland-Guyana (mai nevén Suriname) ültetvényeiről az őserdőbe szökött rabszolgák leszármazottaira két kifejezést használ leggyakrabban a szakirodalom. Az egyik a *marun*, a spanyol *cimarrón* szóból ered, melynek eredeti jelentése „elvadult háziállat" (angolul *maroon*, franciául *nègre marron*). A másik kifejezés a *bozótnéger* (angolul *Bush Negro*, flamandul *Boschneeger*). Maguk az érintettek is az ennek megfelelő *busi nenge*[5] elnevezést használják. Részemről dolgozatomban az egyszerűség kedvéért továbbra is a *marun* szót használtam, tekintettel arra, hogy ezen manapság a helyiek is csupán másodlagos jelentését értik, nevezetesen az ültetvényről megszökött rabszolgákat, illetve leszármazottaikat.

Ami az Afrikából behozott rabszolgák eredetét illeti, számos kutató próbálta különböző módszerekkel kideríteni, mely kultúrák, népek közül kerültek ki a jelenlegi afroamerikai csoportok ősei. A dolgot megnehezíti, hogy a rabszolga-kereskedelem idején az eredetre vonatkozó adatokat általában igen pontatlanul vezették, illetve tudatosan meghamisították. Egy adott kikötőből induló rabszolgaszállítmány egyedeit gyakran a kikötőről nevezték el (például Mina, Kormantin), vagy az őket áruba bocsátó ellenséges népről. Gyakran előfordult az is, hogy egy, az ültetvényesek által nagyra becsült és ennek megfelelően jobban megfizetett etnonímiát ragasztottak rájuk. Az archívumok szerint

[5] A dőlt betűs aluku (marun) szavak kiejtéséhez lásd Hurault 1961, 3. old.

a nyugat-afrikai partokról induló hajók túlnyomó részben az alábbi területekről szállítottak rabszolgákat:[6]

- angolok, hollandok: Aranypart (a mai Ghána) – asanti, fanti;
- spanyolok, portugálok: Angola, Kongó – bantu csoportok; később Nigéria
  – joruba;
- franciák: Dahomey (a mai Benin); Togo – eve, fon.

A különböző afrikai kultúrák hatásának vizsgálatakor fontos szempont a gyarmatok hajdani lakosságának aránya a rabszolgákéhoz képest, valamint az, hogy mely népekből kerültek ki a legkésőbb behozott rabszolgák. Ez utóbbiak hatása ugyanis gyakran sokkal erősebben érezhető napjainkban, tekintet nélkül az akkori számukra. Az angolok, hollandok és franciák hírhedten rosszul bántak rabszolgáikkal a spanyolokhoz, illetve portugálokhoz képest. Ennek oka nemcsak vallási, hanem gazdasági jellegű is.[7] Az előbbiek számára bőséges számú rabszolga állt rendelkezésre, így jobban kifizetődött, ha agyondolgoztatták őket, s rövid időn belül utánpótlást szereztek be, mintha hagyták volna, hogy utódokat neveljenek. Ennek megfelelően a rabszolgakereskedelem első szakaszában az ültetvények és bányák rabszolgái legnagyobb részt úgynevezett „sósvízi négerek" (*bossales*) voltak, tehát még Afrikában születtek. Ez természetesen sokban hozzájárult ahhoz, hogy a kollektív emlékezetben élénkebben fennmaradjanak az Afrikából hozott képzetek. Ugyanakkor abban is nagy szerepet játszott, hogy az évtizedek során egyre több rabszolga adta fejét szökésre, s vette be magát az őserdőbe. A legkevésbé ugyanis az első generációs rabszolgák bírták elviselni a rájuk kényszerített gazdasági, társadalmi és kulturális rendszert, s közülük került ki a mai marunok őseinek legnagyobb része.

Nem volt könnyű soruk a szökevény rabszolgáknak. Az ellenük irányuló állandó hajtóvadászat mellett saját létfenntartásuk is gondot okozott, hiszen az amazóniai őserdő nehéz életfeltételeket kínál lakóinak, s üldözőik módszeresen felégették rejtett ültetvényeiket és tartalékaikat, ha azokra rátaláltak. Ennek megfelelően sokan visszatértek gazdáikhoz (körülbelül kétharmaduk), vagy éhen haltak mielőtt más, nagyobb csoportra leltek volna, míg nagy részüket lemészárolták a katonák. Így a marunok kénytelenek voltak rendszeres támadásokat in-

[6] Pollak-Eltz 1966, 60–61. old.
[7] Bastide 1978, 63. old.

tézni az ültetvények ellen, hogy új csatlakozókkal bővítsék soraikat, illetve, hogy pótolják tartalékaikat (fegyverek, puskapor, élelem). Főleg asszonyokat raboltak el, hiszen hosszabb távon biztosítaniuk kellett a csoport fennmaradását is. A szökevény rabszolgák az amerikai kontinensen több helyütt is létrehoztak úgynevezett „néger köztársaságokat”, vagy egyszerű településeket. Ezek célja a túlélésen kívül egy miniatűr Afrika újrateremtése is volt. A guyanai marunokét leszámítva azonban ezek mindegyikét leverték, vagy lakóik idővel keveredni kezdtek a szomszédos népcsoportokkal, s gyakran egészen beolvadtak a többségi társadalomba. Így történt például Brazíliában (palmaresi *quilombo*), Kolumbiában (san basiliói *palenque*), Venezuelában, vagy Kubában.[8] Ezeknél a csoportoknál a beolvadás okai az elszigeteltség hiányában, az alacsony demográfiai növekedésben, illetve a gazdasági életképtelenségben keresendők.

Suriname-ban a marun csoportok közül a *ndjukák* kötöttek legelőször békeszerződést a hollandokkal 1760-ban. Őket követték a *saramakák* (1762), valamint a *matawaik* (1767). E szerződések értelmében a marunok kötelezték magukat arra, hogy minden náluk menedéket kereső további szökevényt kiadnak a hollandoknak, illetve hogy rendszeres ajándékok fejében felhagynak az ültetvények megtámadásával. Ezután még jobban megnehezedtek a körülmények a szökést megkísérlő rabszolgák számára. Ekkortájt kezdett összeverődni Nyugat-Suriname-ban a későbbi *kwinti*, Északkelet-Suriname mocsaras részein pedig a későbbi *aluku* csoport. A csoportok összetétele igen vegyes volt. Különböző ültetvényekről származtak, ahol a homogén etnikai csoportokat eleve megkeverték, hogy minél inkább elkerüljék a lázadás lehetőségét. A különböző kutatók által végzett vér- vizsgálatok is kimutatták, hogy a guyanai marunok genetikai állománya nagyon hasonlít a nyugat-afrikai népekéhez.[9]

Hoogbergen alapos levéltári kutatómunkáján alapuló művében részletezi az alukuk őseit adó afrikai kultúrákat (az archívumokban szereplő elnevezéssel):[10]

Gangu (Windward part)	mandingo népek (a mai Sierra Leone, Libéria és Elefántcsontpart

[8] Bastide 1971, 62–67. old.
[9] Lowenthal 1972, 187. old.
[10] Hoogbergen 1990, 2–3. old.

Kormantin (Aranypart)	Asanti, vassza (a mai Ghána területéről)
Papa és *Abo* (Rabszolgapart)	Kundu törzsek és más bantu nyelvű népek (a mai Kamerun területéről)
Luangu (Loango-Angola)	vili, jombe, luangu csoportok (bantu nyelvűek) (a mai Gabon, Kongó és Zaire partjairól)

Az aluku csoportról 1773-at megelőzően igazából nem beszélhetünk. Az őseikként számon tartott kis csoportok egész 1776-ig a Cottica és a Maroni folyók között éltek, s hol szétváltak, hol újra egyesültek egymással és más marun csoportokkal, ahogy ezt az állandó gerillaharcok megkívánták. Ebben az évben azonban katonai vezetőjük, Boni megelégelte az állandó üldöztetést és csoportjával együtt átkelt a holland–francia határt alkotó Maroni folyón Francia-Guyanába. A franciákkal folytatott sorozatos tárgyalások ellenére nem sikerült megegyezést kötniük, minthogy Boni nem volt hajlandó a tengerpart menti sávba települni, mely alapfeltétel lett volna a franciák számára. Boni ezenkívül nagy mennyiségű „ajándékot" várt el a franciáktól annak fejében, hogy felhagyjon a szomszédos holland ültetvények fosztogatásával. Ezt viszont a franciák utasították el. Így a határ ellenére tovább folytatódott a harc Boni csoportja és a hollandok között. Az utóbbiak a ndjukák segítségével nagy pusztítást végeztek az alukuk soraiban, s 1793-ban magát Bonit is meggyilkolták. Ekkorra már csupán mintegy 100–150 főt tett ki a csoport, mely ezt követően ismét észak felé vándorolt és 1815 óta hozzávetőleg ugyanazon a területen él a Maroni folyó partján. A francia kormány 1848-ban kihirdette a rabszolgák felszabadítását, de az alukukkal csak 1860-ban került sor békeszerződésre, csupán 3 évvel azelőtt, hogy a surinami rabszolgák is végleg felszabadultak. A szerződés értelmében az alukuk szabad négereknek tekintendők és Francia-Guyana bármely részén letelepedhetnek. A holland–francia határvitákat a hollandok javára lezáró 1891-es szerződés után a Maroni holland oldalán élő alukuk következetesen átköltöztek a francia oldalra, s ma az azóta visszatelepült egy falu kivételével az egész csoport francia területen él.

Az immár békében élő alukuk a többi marun csoporthoz hasonlóan rendkívüli iramban szaporodtak, s számuk mára becslések alapján mintegy 2000-re tehető[11]. Területüket a Maroni folyón északról a ndjukáké, délről pedig a wayana indiánoké határolja. A marun csopor-

[11] Hoogbergen 1990, xiii. old.; Bilby 1990.

tok interetnikus kapcsolataira eleinte a kölcsönös bizalmatlanság és ellenségeskedés volt jellemző. A marunok nem ritkán az indiánoktól raboltak élelmet, asszonyt, fegyvert, így nem csoda, ha az őserdőben otthonosan mozgó különböző őshonos törzsek sok esetben szívesen segítettek az ültetvényeseknek szökött rabszolgáik nyomának keresésében és elfogásában, főleg miután vérdíj ütötte markukat minden egyes elfogott rabszolga után. Ebből kifolyólag a marunok jobbnak látták, ha az adott terület indiánjait megfélemlítik, falvaikat felégetik, hiszen sohasem tudhatták, bízhatnak-e az adott csoportban. A fehér gyarmatosítók az oszd meg és uralkodj elve alapján, tudatosan szították a különböző népek közt az ellentéteket, hogy megakadályozzák az ellenük irányuló összefogás lehetőségét. Később, amikor a marunok önellátóvá váltak, nem volt már szükségük rablótámadások végrehajtására, így az indiánoknak sem kellett többé félteniük javaikat és asszonyaikat, s ez lehetőséget teremtett a kapcsolatok javulására. Lassanként mindkét fél ráébredt, hogy hasznos szövetségesre lelhetnek egymásban, és előnyük származhat ebből a kapcsolatból. Amikor a marunok békét akartak kötni egy másik néppel, mindig sor került a *sweli* elfogyasztására, mely a következőkből állt: az idegen küldöttség tagjainak karját, valamint sajátjukat késsel megvágták, a vért egy edényben földdel és vízzel összekeverték, majd minden résztvevő ivott belőle. Ilyen módon kötöttek békét többek közt az elsőként felszabadult marunok a hollandokkal, az alukuk a ndjukákkal, a franciákkal, valamint a kalinya és a wayana indián törzsekkel. A marunok napjainkban hozzávetőleg 50 ezren élnek Suriname és Francia-Guyana területén, körülbelül egyharmaduk az utóbbiban.[12]

Aluku kultúra és afrikanizmusok. Vallás, mágia

Az alukuk vallási és kozmogóniai elképzeléseire rendkívül kis hatást gyakoroltak a misszionáriusok törekvései, s a kultúra valamennyi szférája közül a vallás őrzi legtisztábban az afrikai jegyeket. Voltaképpen eredeti, új kreáció ez, mely afrikai filozófiai elveken és pszichikai attitűdökön alapszik, bár az új környezeti feltételek hatására fej-

[12] Mermet 1997.

lődött azzá, ami.[13] Panteonjuk legnagyobb részt afrikai eredetű vagy jellegű istenekből (*winti*ből) áll, ugyanakkor némi indián hatás is észrevehető. Az alukuk úgy hiszik, hogy őseik e képzeteket mind Afrikából hozták át, a tudás és az erő földjéről.[14] A vallás példáján jól láthatjuk azt a tényt, hogy a különböző afroamerikai kultúrákban fellelhető elemek nem feltétlenül azoktól a népcsoportoktól származnak, amelyekből az adott közösség tagjai nagy többségükben kikerültek.[15] Az alukuk esetében, például a fanti és asanti elemek mellett ugyanolyan jellemzőek a joruba, illetve dahomei (fon) vonások, holott ez utóbbiak száma nem volt jelentős az ültetvényeken.

Nagyon fontos azonban, hogy az új feltételek között az egyes képzetek, hitek miként tudtak fennmaradni, s találtak-e maguknak új keretet, funkciót. A nyugat- afrikai istenek között a rabszolgaság idején bizonyos szelekció ment végbe. A termékenység istenei eltűntek, minthogy sem a bőséges termés, sem pedig a sok utód nem a rabszolgákat gazdagította. Ellenben erősödtek a harc, a bosszú, vagy az igazság isteneinek kultuszai (lásd Brazília).[16] A külön istenségek kultuszára specializálódott afrikai férfitársaságok szolgáltatták a mintát egy úgynevezett mozaik kultúra kialakulásához, a különböző eredetű elemek egymás mellett létezéséhez.[17]

A bantu nyelvű népek vallásainak animizmusa, illetve őskultusza a hozzájuk szorosan kötődő afrikai helyszínek hiányában meggyengült.[18] A rabszolgák közül a bantuk körében választották a legtöbben az egyéni ellenállás eszközét, az öngyilkosságot, mert úgy hitték, hogy haláluk után visszakerülnek majd az ősök földjére. A többség azonban rövidesen átvette az életképesebbnek bizonyuló joruba, vagy dahomei isteneket, amit megkönnyített az a tény is, hogy azok valaha nagy királyok és uralkodók, egyszóval szintén ősök voltak. Az afrikai panteonok additív jellege, s az eredményesség alapján odaítélt tisztelet is kedvezett az ilyen jellegű átvételeknek.

A nyugat-afrikai vallások erősen kötődnek ágazatokhoz, nemzetségekhez. Ugyanakkor a rabszolgaság intézménye és a belőle fakadó 'promiszkuitás' szétzilálta a családokat, gyakran elválasztotta a szülő-

[13] Pollak-Eltz 1977, 12. old.
[14] Hurault 1961, 190. old.
[15] Bastide 1971, 11. old.
[16] Bastide 1978, 66. old.
[17] Bastide 1971, 69. old.
[18] Bastide 1978, 60. old.

ket a gyermekektől és egymástól. A jorubák és fonok dualista őskultusza ágazati és közösségi istenek (*orisá*k a jorubáknál, *vodun*ok a fonoknál) tiszteletén alapszik. Ebből a rabszolgaság alatt az ágazati istenek (ősök) kultusza a nemzetségi rendszer felbomlása miatt nem maradt fenn. Ahogy a guyanai marunok újraélesztették a nemzetségi rendszert, úgy az ősök kultusza is újra felelevenedett, s ma minden (matrilineáris) ágazat saját *faaga tiki*t állít őseinek faluja területén. A *faaga tiki* egy földbeszúrt farúd, melyre vászondarabokat akasztanak. Ezeket tilos bárkinek is elmozdítania, hiszen az ősök tulajdona. Az ágazat tagjai közösen imádkoznak őseikhez a *faaga tiki* előtt. Áldozat gyanánt ételt helyeznek, illetve vizet és rumot öntenek a földre (afrikai jegyek).

Az alukuk vallási rendszerüket a legkorábban felszabadult marunoktól, a saramakáktól vették át a ndjukák közvetítésével és módosításaival. A legkésőbb megalakult aluku csoport esetében a kollektív memória kevesebb támaszt nyújtott, s a mítoszok homályba merültek. A ndjukák vallási életére még jelentősen differenciáltabb képzetek, összetettebb kultuszok, rítusok jellemzőek, melyeket (az alukuknál teljesen hiányzó) papok vezetnek. Ugyanakkor a francia területen élő alukukat kevesebb zaklatás érte a keresztény misszionáriusok részéről. Érdekes, hogy egyes elemeket jóval a rabszolgaság ideje után, csupán orális hagyomány alapján építettek be vallási rendszerükbe. Ilyen például az *uba udu*, egy mágikus erejű fa, melyet a Maroni partján pillantottak meg először az alukuk ősei, s melyről a még Afrikában született öregek meséltek nekik.

A marunok panteonjai némileg különböznek egymástól. Az alukuk teremtő főistene a dahomei eredetű *Masa Gadu*, míg például a saramakáké az akan *Nyankopon*, avagy *Nyame*.[19] Az alukuk panteonja istenek, vagy szellemek csoportjaiból áll, nem pedig profilozott istenségekből, mint afrikai rokonaiknál. Az egyik ilyen csoportba tartozó *kumenti*k (nevük az asanti *Kormantin* város nevét tükrözi) jaguár képében jelennek meg; a *djadjá*k a macskapárducéban; az *opeté*k (asanti-fanti) keselyű formájában; a *bunsunki*k indián nő képében (indián hatás). A többi három csoportból az *ampuku*k erdei istenek; a *papa gadu*k, más néven *voodun*ok (lásd dahomei *vodun*) a *dagowe* kígyó formájában mutatkoznak (dahomei *Dangbe* kígyóisten); a *kantamasu*k pedig termeszdombokban lakoznak. E szellemek általában nagyon go-

[19] Bastide 1971, 58–59. old.

noszak, szeszélyesek és bosszúállóak (gyakori afrikai jellegzetesség), tehát nagyon kesztyűs kézzel kell velük bánni. (Általában női) médiumokban jelennek meg, spontán választás, vagy öröklés útján. Gazdáik a megszállottsági kultusz gyakorlásához beavatásban részesülnek és, hasonlóan a guineai partvidékhez, különböző tilalmakat például étkezési tabukat kell figyelembe venniük. A női médiumok e kultuszok segítségével emelhetik amúgy alacsony társadalmi státuszukat.[20] A különböző isteneknek más-más jellemük van: más preferenciáik, más lakóhelyeik, kedvenc ételeik, táncaik stb. vannak, és ennek megfelelően másképp viselkednek médiumaik is a transz alatt. Például a *bunsunki*k a folyóban laknak, s médiumaik a transz hatására hihetetlen hosszú ideig úszkálnak a víz alatt, a *kumenti*k nem szeretik a füstöt, kedvenc színük a kék stb. A transz alatt az istenek ének és tánc hatására a médiumok fejébe szállnak, s onnan szólnak a jelenlevőkhöz, kérdésekre válaszolnak, illetve rendelkeznek, csakúgy, mint például egyes bantu (kongo–ngola–loango) kultúrákban.[21] A különböző módon a médiumok testére kent *pemba doti* (okker) is használatos egyes bantu csoportoknál.

A központi jelentőségű halotti kultusz jellemzői nagyon hasonlítanak az alukuk guineai partvidéken élő rokonaiéhoz. Az alukuk szerint az embereknek háromféle lelke van, első az élőkben rejlő *akka* (lásd asanti-fanti *kra*) a halál után az isteni szférába tér vissza, második a *nemseki*, mely valamely ős reinkarnációja, s a harmadik a *yooka*, mely a halál után önállósul és az emberi és isteni szférák között marad. A halottak szellemeit karib indián eredetű szóval nevezik ugyan (vö. wayana *yolok* = gonosz szellem), de bosszúvágyó jellemük egyértelműen afrikai eredetre vall. A halál okát divinációs rítusokkal tudakolják meg a halottól. E rítusok sokban emlékeztetnek az asanti-fanti halotti rítusokra.[22] A koporsót hordozó férfiakat önkéntelenül is valamilyen sajátos mozdulatokra kényszeríti a halott, s e lépéseket, illetve azok irányát kell a jelenlévőknek értelmezniük. Ily módon a vallás a közösség véleményét szentesíti. A *yooka* a halált követően még egy pár napig a halott mellett marad, ezért az alukuk 8 napig virrasztanak vele a *keey osu*-ban (siratóház), pontosan úgy, mint például egyes angolai szokások szerint. Ezt az időt siratással, tánccal, zenével, lako-

[20] Hurault 1961, 215. old.
[21] Pollak-Eltz 1977, 286. old.
[22] Bastide 1971, 58. old.

mákkal, áldozatokkal, tisztító rítusokkal és mesemondással, illetve szójátékokkal tölti az egész közösség. A cél a *yooka* szórakoztatása, bosszúvágyának lecsitítása, s legvégül a közösségtől való elszakítása. A temetés előtt – az akanokhoz hasonlóan – az alukuk is mindent elkövetnek, hogy megtévesszék a halott szellemét, nehogy visszataláljon az élőkhöz és zaklassa őket. Az alukuk mindig csónakon szállítják a halottat az őserdőkben elrejtett temetőbe. A nyolcadik nap elteltével megkezdődik a legalább egy évig tartó gyászidő, mely alatt a halott párja kénytelen szigorú tilalmak szerint az elhunyt családjának felügyelete alatt élni, hogy elkerülje a féltékeny *yooka* bosszúját. A gyászidő leteltével ismét 8 napos rítussorozat veszi kezdetét, melyek során végleg megtisztítják és elválasztják az özvegyet a halottól. Ha egy aluku idegen földön hal meg és nincs lehetőség hazaszállítására, legalább a körméből, hajából hoznak egy keveset, hogy ezekkel végezzék el a szükséges rítusokat (mint például az evék is). Bastide véleménye szerint az Afrikához kötődő halotti kultusz ilyen tiszta fennmaradásának oka az, hogy az ültetvényesek nem biztosítottak halott szolgáik számára semmiféle szertartást.[23]

Az alukuk teremtésmítoszában sajátos módon keresztény hatás ötvöződik afrikai elemekkel: *Adam* és *Efa* ikertestvérek voltak, akik incestus bűnébe estek a *dagowe* kígyó buzdítására elfogyasztott tiltott gyümölcs hatására, s ezért véget ért gondtalan életük. Az ikrek, az incestus mozzanata, valamint az őket földművelésre megtanító kultúrhérosz afrikai eredetű elemek.[24] Az ikreknek külön kultusza van az alukuknál is. Suriname-ba kerülésük eredetéről a jamaikai *Windward* marunokhoz hasonlóan azt a történetet mesélik, amikor elődeiket az angolok meghívták egy hajón felszolgált lakomára, s a pityókás ősöket észrevétlenül elszállították egész Amerikáig. A marunok több régi történetének fő témája, hogy miként csapták be a fehérek őseiket. A Karib-térség nagy részében *béké*nek, vagy *bakrá*nak nevezik a fehér embert (vö. az azonos jelentésű nyugat-afrikai igbo *beké*-vel[25]). Az alukuk *bakaá*t mondanak, mely a sranan (surinami) *bakrá*ból ered a szokásos *r*-törléssel és magánhangzó kettőzéssel. Az aluku társadalomban a morális és társadalmi kontroll intézményét *Odun* törvényei jelentik, melyek az afrikai titkos társaságok hasonló szerepét töltik

[23] Bastide 1978, 129. old.
[24] Pollak-Eltz 1977, 285. old.
[25] Taylor 1977, 169. old.

be.[26] Időről-időre minden alukunak meg kell újítania legfontosabb esküjét, hogy nem gyakorol *wisi*t (fekete mágiát). Az elfogyasztott ital, a *sweli* méregként hat, ha hamisan nyilatkozik. *Odun* törvényei a *wisi* mellett a bosszút, az erőszakot, más szabadságának korlátozását, valamint valamely *yooka* közösségi rítusokon kívüli invokációját tiltják. Az alukuknál és saramakáknál e törvények szigorúbbak, mint Afrikában, ahol nem tiltott a szerelmi mágia, sem a bosszú. Megfigyeléseim szerint napjainkban az alukuk közül nem kevesen gyakorolják a *wisi*t, illetve követnek el erőszakos cselekedeteket. Sokféle *wisi* és *obia* (védő, vagy segítő amulett, illetve anyag) létezik. Guyanai aluku házigazdám is *wisi*t vélt ellene irányulni éppen ott-tartózkodásom alatt. Rosszat érzett a gyomrában, hónapok óta betegeskedett, éjjel halottak jöttek felé álmában, s kopogást hallott. Hogy kiűzze az *ogi sani*t (gonosz dolgot) a házból rengeteget takarított, különböző *obia* tartalmú folyadékokkal mosakodott. Véleménye szerint a falubeli asszonyok küldték rá a rosszat, hogy megkaparintsák aránylag jómódú férjét. A fehér orvos csak hőemelkedést állapított meg. Miután egyre romlott a helyzet, elment egy *obiaman*hoz (orvosságos ember), hogy visszairányítsa a rosszat arra a személyre, aki reaküldte. Különböző levelek főzeteinek levével kellett mosdania, s egy *obiá*t kapott, melynek neve *sama mofu tetey* (az emberek szája elleni fonal). A *wisi* általános oka mások pletykálkodása, irigysége. Ezt elkerülendő, az alukuk nem hivalkodnak javaikkal, s az *ofa?* (hogy vagy) köszöntésre is csak úgy felelnek *safi-safi* („vagyogatok"). Az *obi* szó egyébként az asantiknál is a mágia eszközeit jelenti.[27] Az angol Antillákon is *obiá*nak és *obiaman*nak nevezik ezeket és a gyógyító specialistákat. Akit halála után *wisiman*nak ítélnek (az élőket tilos megvádolni), nem kapja meg a szokásos rítusokat, s nem tartanak utána gyászidőt, mert ártalmatlannak tartják a lelkét. Eltemetni is csupán az utóbbi időben szokták őket, s ma a Maroni folyó mentén két aluku temető van, egy a „jók", egy pedig a „gonoszak" számára.

Társadalmi és politikai szervezet

A guyanai marunok ezen a téren egységesebb mintát mutatnak, mint például a vallásban, vagy a művészetben.[28] Ugyanakkor ez az a terület

[26] Pollak-Eltz 1977, 291. old.
[27] Bastide 1971, 103. old.
[28] Hurault 1961, 121. old.

is, ahol a leghevesebb viták alakultak ki a különböző kutatók között. Az alukuk leszármazási rendje matrilineáris, családi berendezkedésük anyaközpontú. Mindkét nem rendkívüli szexuális szabadságot élvez. Az uralkodó társulási forma az időbeli poligámia, de megengedett a szimultán többnejűség is. Az apa általunk ismert funkcióját az anyai nagybáty (avunculus) látja el, s a család idősebb asszonyai segítenek a nevelésben. A legtöbb tudományos vitát az időbeli poligámia, illetve az anyaági leszármazás okozta. Herskovits szerint az időbeli poligámia az afrikai többnejűség reinterpretációja.[29] A szociológus Frazier azonban kizárólag a rabszolgaság intézménye eredőjének tekinti. Az anyaági leszármazást illetően különös, hogy valamennyi marun törzsnél ez a mód érvényesül, holott a különböző afrikai csoportok heterogén rokonsági mintákat hoztak magukkal. Hoogbergen véleménye szerint ennek történelmi oka van: a kezdetek kezdetén a legfőbb értéknek számító *obiá*k és asszonyok csoporton belül tartása vezetett az egyoldalú matrilineáris leszármazási rendszerhez, hiszen mindkettő elengedhetetlen volt a túlélés szempontjából.[30] Ezen kívül a gerillaharcok idején a nők a gyerekekkel együtt biztonságosabb helyen éltek, míg a férfiak jöttek-mentek, s a szexuális kapcsolatok általában csak futóak voltak. A matrilineáris rendszerbe könnyebb volt új csatlakozókat is beolvasztani. Az anyaközpontúságot illetően szintén különböznek a vélemények. Herskovits szerint ez nem csupán a hajdan gyakori többnejűség következménye, hanem eleve afrikai örökség. Frazier szerint csupán a rabszolgaság velejáróinak eredője, mely nézetben például Bastide politikai indítékot vél felfedezni a fekete tudós részéről. Hurault szerint szintén a történelem alakulása vezetett ehhez, mivel a nők kis száma azok függetlenségéhez is vezetett, s a mások elleni kényszer, erőszak gyűlöletének elve miatt nem korlátozhatta senki őket abban, hogy gyerekeikkel saját ágazatukban, családjukban maradjanak. Bastide elítéli az okok egyoldalú meghatározását, s hangsúlyozza, hogy a különböző tényezők együttesen alakították ki a ma ismert mintákat.[31] Mindenesetre az utolsóként szabadult alukuk esetében valószínűleg kisebb szerepe lehetett a kollektív memóriának, mint a környezeti és demográfiai feltételeknek. Az asanti-fanti kettős leszármazás nyomait többen az étkezési tabu (*bwasi kina*) intézményé-

[29] Horowitz 1967, 5. old.
[30] Hoogbergen 1990, 218. old.
[31] Bastide 1971, 31–37. old.

ben vélik felfedezni.[32] Ez, valamint az *obia* azok, amelyeket az apa örökít át gyermekeire. A házak előtt, vagy ültetvényeken használt, tolvajok ellen védő *kandu* például mindenkit megbetegít, kivéve az azonos *bwasi kiná*val rendelkezőket. A *kina* bantu eredetű szó (*tsina* a loangoknál)[33] és több változata létezik. Egy aluku ismerősöm *bwasi kiná*ja a papagáj volt, s állítása szerint, ha evett volna belőle, folyton úgy szorult volna ökölbe a keze, mint amilyenek a papagáj karmai. Terhessége alatt egyszer evett teknőst, amitől kiütései lettek, mert nem tudta, hogy az lesz születendő kisfiának étkezési tabuja. Pollak-Eltz szerint az étkezési tabu az afrikai totemizmus maradványa.[34]

Az alukuk körében a házasság szerződéses jellegű, többé-kevésbé hosszú ideig tartó együttélést, vagy látogató viszonyt jelent. Férfi és asszony a hagyományos nemek szerinti munkamegosztás szerint végzi dolgát. A férj kötelessége, hogy ellássa asszonyát a szükséges javakkal, az asszony pedig átengedi férjének ültetvénye termésének egy részét. Egyes házassági tabuk akan, baule jegyeket tartalmaznak: például nem lehet egyszerre két asszonya valakinek ugyanabból a nemzetségből; egy férfi nem veheti el vérszerinti bátyja volt asszonyát stb.[35]

A férfiak az asszonyokat gonosznak, csalfának és önzőnek tartják, ami Hurault szerint afrikai vonás.[36] A nők véréhez tabu kötődik, minden településen van legalább egy *munu osu*, azaz menstruációs ház. A nők a hónap e napjaiban nem hálnak férfival, s nem főznek számukra ételt, hiszen vérük meggyengítené *obiá*jukat, s ezzel nagy bajba sodornák őket.

A guyanai marunok az egyetlen olyan afroamerikai népcsoport, amelynek sikerült újraéleszteni az afrikai nemzetségi rendszert. Az asanti-fantikhoz hasonlóan,[37] az alukuk csoportja is több, aránylag autonóm, exogám nemzetségre oszlik. Minden nemzetség (*lo* – eve terminus) lényegében matrilineáris ágazat, melynek feje a *kapiten*, más néven *hedeman*. A szájhagyomány szerint a jelenlegi *lo*-k ősei mind nővérek voltak, bár ezt a tényt az archívumok adatai nem támasztják alá. A marunok azonban nem törekednek a tények feltárására, a társadalmi kötelékek fontosabbak a vérségieknél, így a történelem mitizá-

[32] Bastide 1971, 55; Köbben 1967, 43. old.
[33] Bastide 1971, 100. old.
[34] Pollak-Eltz 1977, 287. old.
[35] Bastide 1971, 55. old.
[36] Hurault 1970, 19. old.
[37] Bastide 1971, 36. old.

lása a jelen állapotok igazolását célozza, csakúgy, mint például az akanoknál.[38] Az aluku ágazatok nevei általában az ősanyák származási helyét tükrözik, például Dipelu lo (Du Perou ültetvényes szolgája).[39] A *lo* fő társadalmi intézménye a *kuutu*, mely a bölcsek (vének) tanácsának felel meg. A gyűlések vezetője a *kapiten*. Ezen a fórumon vitatják meg a közösség nyilvánossága előtt az őket érintő összes problémát. A nemzetségekből szerveződött csoport felett egyetlen főnök uralkodik, a *gaanman* (jelentése „nagy ember"). Hatalma egyszerre szakrális és profán jellegű, de csupán a különböző nemzetségek tagjai közötti vitában vesz részt. Az alukuk szerint azelőtt nagyobb tiszteletnek örvendett intézménye, mint napjainkban, amikor a franciák által támogatott politikai szerepvállalása csorbát ejt egykori szokásjogi tekintélyén. Az alukuk zavarodottan igyekeznek saját hagyományaiknak, valamint az erőszakos francia asszimilációs rendszer elvárásainak eleget tenni. A *gaanman* és a *kapiten*ek mellett több tisztviselő is segédkezik (*basia, fiskal* stb.). Bastide szerint a feketék általánosan érvényes rajongása a címek iránt egyfajta pszichikai kompenzációra vezethető vissza a rabszolgaság utáni időkben.[40]

A guyanai marunoknál *Odun* törvényei mellett a legfontosabb társadalmi kohéziós erőt a *kunu* intézménye jelenti. Az utóbbi Dahomeyben is létezett, de kevésbé szigorúan és kevésbé kidolgozott rendszerrel, mint a marunoknál. Hurault a *kunu* szót az asanti-fanti *ekunu* (temetés) szóra vezeti vissza.[41] Lényege, hogy a meggyilkolt emberek szelleme, vagy háromféle istenség csoport (*papa gadu, ampuku, kantamasu*) megbosszulják az ellenük elkövetett vétkeket. A vétket (szándékosan, vagy véletlenül) elkövető egyén egész ágazata felelős lesz a tettért, s hosszú időkön át (elvileg örökre) bármelyikükre lecsaphat a betegség, szerencsétlenség, vagy a halál. Ennek elkerülése érdekében rendszeres, az egész ágazatot érintő kultuszra van szükség, hogy a szellemeket kiengeszteljék. A közös felelősségérzet és a kultuszok kohéziós erőt jelentenek az ágazatok számára.

---

[38] Köbben 1967, 16. old.
[39] Hoogbergen 1990, 215. old.
[40] Bastide 1971, 29. old.
[41] Hurault 1961, 222. old.

Gazdasági rendszer és tárgyi kultúra

Az afrikai hatást tekintve ez az a terület, melynek kapcsán a legnagyobb az egyetértés valamennyi, a témával foglalkozó kutató között, ugyanis itt lelhető fel a legkevesebb Afrikára emlékeztető jegy. Mivel az élelemszerzés módját befolyásolják legerősebben a helyi környezeti viszonyok, ez nem is különös. Az alukuk, mint többi marun társaik is, a környékbeli indiánoktól vették át azok vadászati, halászati mód- szereit: mérgezett nyíl végez a szárazföldi állatokkal (éppenséggel Afrikában is), s szintén nyíl, kosár, illetve mérges liánok segítenek a halászatban. Ma már európai hatásra puskát és halászhálót is használnak, csakúgy, mint a szomszédos indián népek. Többé-kevésbé ugyanazon állatokat is eszik, mint indián szomszédjaik: tapír, pekari, leguán, aguti, madárfélék, majomfélék, halfélék stb. Irtásos–égetéses módszerrel művelt ültetvényeiken megtalálhatók mind az őshonos növények, mind pedig az európaiak által Európából vagy Afrikából behozottak (jam, manióka, kukorica, rizs, cukornád, édeskrumpli, gyapot, földimogyoró, csípős paprika, trópusi gyümölcsök, pálmafélék stb.). Legfontosabb táplálékuk a rizs, valamint a manióka, mely utóbbinak felhasználási módját szintén az indiánoktól tanulták. A gumók mérges leve eltávolításának hosszadalmas folyamata után lepényt, illetve *kuakát* (pörkölt maniókaliszt) készítenek belőle. Az indiánok kedvencét, *kasirit* (maniókasör) azonban nem főznek belőle. A földek a matrilineáris *lo*-k kollektív tulajdonát képezik és a nagycsaládok közösen művelik meg az általuk választott parcellákat. A földtulajdonlás és a földelosztási rendszer afrikai mintára épült ki és nagyban különbözik az őslakos indiánok rendszereitől.[42] A marunoknál is jellemző a például Ghánában is ismert közös munkavégzés.[43]

A háztartáshoz szükséges tárgyaik hasonlóak az indián kunyhókban láthatókhoz: fonott eszközök (maniókaprés, gyékény, szita, tűzlegyező, kosár), faragott eszközök (ülőkék, evezőlapát), egyéb (seprű, függőágy), de ezek mindegyikét meg lehet különböztetni az indiánokétól. Ehhez jönnek a fehérektől vásárolt fém és műanyag edények. Edényként szolgálnak még a tökhéjból készült kistálak, kanalak, illetve a durván megmunkált agyagedények is. A függőágyat hagyományosan az indiánoktól szerzik be, sokan pedig faágyon alszanak. A gyapotfo-

[42] Butt 1970, 45. old.
[43] Bastide 1971, 27. old.

nás technikáját is az indiánoktól tanulták, hajdanán ebből maguk készítették színes, kockás ruházatukat. A hagyományos férfi *kamisa*, illetve női *pangi* (köténszerű ruházat) mellett vállkendőt, a nők fejkendőt is hordtak, de a fiatalabb generáció ma már szívesebben viseli az import ruhákat. Az őserdőben nincsenek utak, így a folyó a legfőbb összekötő kapocs a falvak között. Ezáltal a pirogkészítés rendkívül nagy szerepet kapott, melynek mesterei a marunok lettek. Eredetileg a kalinya, és aruak indiánok technikáját tanulták el, majd továbbfejlesztették azt. Az egyetlen fatörzsből kivájt pirogokat égetéssel tágítják szélesebbre, mely technikát ők tanítottak meg az indiánoknak.[44]

Az alukuk már a legkorábbi időktől kezdve élénk cserekereskedelmet bonyolítottak le az ültetvények rabszolgáival és a szomszédos népekkel (marun, indián, fehér). Az indiánokkal való kereskedelem eleinte az ő módjuk szerint, halasztott kompenzációs csere formájában zajlott, és csak később alakult át azonnali kompenzációs cserévé, feltehetően marun hatásra. Az indiánok szelídített vadállatokat, betanított vadászkutyákat, gumit, függőágyat, gyapotot, íjat, nyilakat adtak cserébe gyöngyért, fémszerszámokért, evezőkért, késekért.[45] Minden aluku kereskedőnek létezett egy *mati*ja (barátja) az indiánok között, akivel rendszeresen kereskedett. Amikor indián faluba érkezett, az biztosította számára a szállást és a fogadtatást. A két közösség közötti kereskedelem a mai napig igen élénk, sok aluku rendezett be kis boltot magának a Maroni folyó partján ahova az arra járók rendszeresen betérnek. Még több aluku és ndjuka járja rendszeresen a folyót torkolata és a wayana falvak között, s látja el a térséget benzinnel, ruhaneművel, élelmiszerrel és egyéb áruval. A legutóbbi időkben a pénz használata kiszorította a cserekereskedelmet. Az aluku falvakban egyébként nincs és nem is létezett soha az Afrikában oly jellemző piactér. A belkereskedelem a korábbi időkben egyáltalán nem létezett, sőt erkölcsileg elítélték azt, aki saját népéből így akart volna hasznot húzni.[46] Megfigyeléseim szerint manapság ez a tilalom már nincs érvényben. Az alukuk és indiánok az utóbbi időkben egyre jobban válnak függővé a fehérek által behozott „civilizációs javaktól": a motoros pirogokhoz szükséges benzin, valamint a lőszer, ruhák, kések, edények már szinte nélkülözhetetlenek számukra.

---

[44] Hurault 1970, 62–64. old.
[45] Hurault 1961, 294. old.
[46] Hurault 1961, 292. old.

Az aluku gazdaság másik jellemzője a fehérek, vagy kreolok számára végzett fizetett alkalmi munka. Ez nem újszerű vonás, hanem tartós jellemzője a marunok gazdaságának. Az alukuk a legkorábbi időktől kezdve vállaltak munkát fakitermelésben, folyami fuvarozásban és különböző építkezéseken (repülőgép leszállópályák, utak, gát, kourou-i rakéta kilövőállomás stb.). Az első francia-guyanai aranyláz óta számos aluku foglalkozik aranymosással is, erős versenyben az illegális bevándorló brazilokkal. Ennek eredményeképpen egyesek hosszú időkre elhagyják a törzsi területet, mely erősen érezteti hatását a társadalmi szerkezeten.

Folklór, zene

A vallás mellett ezen a téren maradtak meg legtisztábban az afrikai, főként az asanti-fanti, illetve bantu elemek. Ennek oka valószínűleg az, hogy az ültetvényesek észrevették, hogy szolgáik hatékonyabban dolgoznak, ha néha ünnepelni, táncolni engedik őket. A mesemondás szorosan kapcsolódik a különböző rítusokhoz. A legnépszerűbb történetek az Afrikához (például mai Elefántcsontpart, Ghána) képest szinte változatlan formában előadott úgynevezett *Anansi toli*k (a pók történetei), melynek hőse az aranyparti népeknél is jól ismert kicsi, de ravasz, tolvaj pók, aki legyőzi a nála erősebb és nagyobb állatokat (általában a hangyászt, majmot, vagy kígyót). A hallgatóság aktív részvétele (megszakítások, formalizált válaszok stb.) fontos része az erősen ritualizált formában előadott történeteknek. E mesék élénk fennmaradását a rabszolgaság idején betöltött funkciójukkal magyarázhatjuk, amikor is talán morális vigaszt nyújtott a rabszolgaságban elnyomott embereknek úgy, hogy újra és újra megerősítette a kicsi győzelmét az erősebbek felett. Az *Anansi toli*k ezenkívül szorosan kötődnek a halottkultuszhoz, mely valamilyen szinten minden afroamerikai kultúrában fennmaradt.

Ramos az állatok dominanciáját a mesékben afrikai eredetre vezette vissza, míg az emberek megjelenítését európaira.[47] Érdekes tény, hogy az alukuknak létezik szavuk és pontos leírásuk az általuk soha nem látott afrikai elefántra, illetve a gorillára is, melyek pusztán ezeken a meséken keresztül maradtak fenn. Ugyanakkor a tigrist a Dél-Ame-

[47] Ramos 1940, 127. old.

rikában honos jaguárral azonosítják. Az *Anansi toli*knak két állandó változata van, az egyik szerint a pók bonyolult trükkökkel minden állatot kijátszik, hogy a végén megehesse azok zsákmányát, a másikban pedig sorra öli a nála erősebb állatokat, míg végül egy nála ügyesebb (gyakran *Konkoni,* az aguti) végez vele. Láthatjuk, hogy valójában nincs különösebb tanulsága a meséknek azon kívül, hogy ha valaki sokszor csap be másokat, egyszer őt is elkapják. Ezek a történetek Jamaikában és Trinidadon is megtalálhatók *Miss Nancy* főszereplésével. A meséken kívül kedvelt szórakozást nyújtanak a találós kérdések, improvizációk (*mato*), illetve szójátékok és közmondások (*odo*), melyek szintén asanti-fanti hatást tükröznek.[48] Ezek fontos funkciót töltenek be a közösségi eseményeken: összpontosítják a résztvevők figyelmét, s az összetartozás érzését keltik.[49]

Ami az alukuk zenéjét illeti, Ramos véleménye szerint a vallás mellett ez őrzi legerősebben afrikai jellegét, melyet első hallásra a laikus is alátámaszthat. Fő hangszerük a dob, melynek több fajtáját készítik: például *apinti* (lásd asanti *mpinti*), *agida* (hasonló a Kongó torkolatánál ismertekhez), *podyo*, *mandrom*, *tumao* stb.[50] Ezeken férfiak játszanak, de mindenki érti az üzenetüket, ugyanis úgy, mint Afrikában, az alukuknál is beszél a dob, illetve szellemek üzenetét közvetíti. Tipikus előadási módja a dob és a táncoló tömeg párbeszéde.

A *tukka* nevű táncot a halotti rítusok alkalmával a tetem körül járják (s jártam magam is) hajnalig a halál utáni első éjszakán. Ezen az éjszakán más táncot is járnak, például a *susá*t, *awasá*t (lásd asanti *awisa*), *songé*t, *kwadyó*t (ez utóbbi egy afrikai harci táncból ered[51]). A *tukká*t láncot alakítva himbálózó mozgással egyszerre sokan lejtik, a másik kettőt mindig csak egy, vagy egy pár ember járja a tömeg közepén annak biztatására. Az ütem kiemelését szolgálják a lábukra kötött csörgők, illetve a tömeg tapsa. A marunok saját zenéje az *aleke*, mely szintén több dobosra épül, akik közül egy a szólóénekes, a többiek a kórust alkotják, s a szakaszok végén megismétlik az utolsó részt. Manapság a fiatalok kedvéért az ünnepeken át-átváltanak a Karib térségben kedvelt *zouk* zenére is, melynek erotikus tánca például bantu hatást tükröz.[52] Kedveltek ezen kívül a jamaikai eredetű *reggae*, a *ragga*

[48] Bastide 1971, 179. old.
[49] Hurault 1961, 267. old.
[50] Hurault 1970, 165. old.
[51] Hurault 1970, 167. old.
[52] Bastide 1971, 176. old.

(*rap*-szerű), valamint a *lagamofin*, *loketo* zenék. Érdekes, hogy azok, akik a városokban járva külföldi kazettákat vásárolnak maguknak, egytől-egyik kizárólag „fekete zenét" választanak, a fehérek zenéje egyáltalán nem tetszik nekik.

A dob mellett használatos hangszerek még a már említett pálmamagokból készített csörgő (*saka*), valamint a *kwakwa* (fadorong ütő pálcikával). Lindblom szerint a marunok aranyparti ősei is ismerték a csörgőt, de leszármazottaik mai használati formájukban az indiánoktól vették át.[53] A fent leírtak legnagyobb részét (dob szerepe, tánc és ének szétválaszthatatlansága, a tapssal kísért tánc, az előéneklő és kórus válaszolgatása) megtalálhatjuk a különböző nyugat-afrikai népcsoportoknál.

Művészet

Egy aluku faluba érkezvén tipikus látvány tárul elénk: kék, sárga, piros, fehér és fekete színnel festett pirogok és evezők sorakoznak a parton, s hasonló színekkel festett faházak állnak a háttérben. A marunok híresen szép faragott és festett tárgyai ma is készülnek. Művészetük eredetét tekintve különböző viták alakultak ki az egyes kutatók között. Voltak, akik egyértelműen afrikai maradványnak ki- áltották ki (például Herskovits). Az első említés művészetükről azonban 1845-ből származik, ami Hurault szerint arra enged következtetni, hogy a rabszolgaság alatt nem készültek kézműves tárgyak.[54] Ezek szerint olyan invencióval lenne dolgunk, amely afrikai képzetek alapján keletkezhetett 1830–1840 táján, majd gyors fejlődésnek indult. Ily módon Hurault szerint nincs folyamatosság az afrikai és az aluku művészeti alkotások között. Természetesen az a tény, hogy az utazók nem írtak róla, még távolról sem zárja ki, hogy korábban is ne készültek volna ilyen tárgyak. Mindenesetre Hurault három korszakot különböztet meg az alukuk művészetének történetében, melyet három különböző stílus jellemez:

- archaikus stílus (kb. 1830–1870) – durva, non-figuratív, aszimmetrikus, monoton;

---

[53] Pollak-Eltz 1966, 146. old.
[54] Hurault 1970, 82. old.

• klasszikus stílus (kb. 1860–1925) – szemi-figuratív elemek megjelenése;

• modern stílus (1925– napjainkig) – szimmetrikusabb, absztrakt, jelentést nélkülöző elemek és geometriai minták megjelenése, zsúfoltság, faragás helyett gyakran festés.

Az alukuk művészetükre a *tembe* szót használják. A benne megtalálható Afrikára emlékeztető jegyek, például a szexuális szimbolika, az aszimmetria, a rébusz jelleg (rejtett üzenet), valamint egyes elemek (például rózsaforma, háromszög, félkör, rombusz, kockák). Nyugat-Afrikában idegen elemek, például a figuratív megjelenítés (virág, háziállatok) és a szimmetria. Nem nehéz észrevenni, hogy ez utóbbiak csupán a későbbi klasszikus és modern stílusokban lelhetők fel. Az absztrakcióra jellemző az egész helyett a rész ábrázolása (például nő helyett köldök), a funkció nélküli részletek elhagyása (például lábak + nemi szervek szimbóluma = szeretkezés), az elemek összekötése által nyert rébusz jelleg, vagy például egy-egy motívum felcserélése valamely hozzá kötődővel (absztrakt szimbolika, például férfi helyett nyíl, vagy kereszt).

Az alukuknál a művészileg kidolgozott tárgyak nagyrészt a mindennapi használat tárgyai (csónak, evező, fésű, ház homlokzata, ülőke), melyek napjainkban faragás helyett legtöbbször festéssel készülnek. A tárgyaknak nincs vallásos funkciójuk, a díszítések csupán esztétikai célból készülnek, illetve szerelmi üzenetet közvetítenek. Hurault feltételezése szerint az alukuktól származik és terjedt el a *tembe* a többi marun csoporthoz. Az alukuk és ndjukák stílusa közelebb áll egymáshoz, azonos neveket használnak a szimbólumokra és hasonlóak a díszek is. A saramakáké merevebb, hagyományosabb, s véleményem szerint aprólékosabban kidolgozott és zsúfoltabb. Minden férfi készíthet ilyen tárgyakat saját maga, illetve szerelme számára. A specializáció csupán napjainkban, a szuvenír boltok számára történő gyártás miatt alakult ki. E boltok főleg a saramaka bevándorlók által készített faragott, festett tárgyakkal telnek meg, minthogy az alukuk saját megvallásuk szerint nem szívesen „adják el kultúrájukat idegeneknek”.

Egy mára már szinte teljesen letűnt testdíszítési forma a *kammba,* vagyis hegtetoválás. A Price házaspár értékelése szerint nincs közvetlen formai kontinuitás a hasonló afrikai gyakorlatokkal, csupán korabeli afrikai képzetek eredeti, fantáziadús extrapolálásának terméke a

kammba.[55] A 17. századtól napjainkig a nyugat- afrikai népek körében igen elterjedt testdíszítési forma volt, s különféle funkciót látott el (rituális és esztétikai funkció, illetve társadalmi státus, vagy hovatartozás jelzése stb.). Price-ék feltételezése szerint ez a gyakorlat az első rabszolga nemzedék után megszűnt és csupán később élesztették fel újra, hasonlóan más művészeti formákhoz, mint például a tökhéj-faragás, vagy a fafaragás.[56] Ezt bizonyítaná az is, hogy a marunoknál a *kammba* pusztán esztétikai és erotikus szerepet játszott. Előbb a férfiak körében szűnt meg (megkönnyítette a munkaszerzést), később a nők is fokozatosan felhagytak gyakorlatával, először a leglátható bb helyeken (arc, mellkas, láb), majd a test többi részén is. Ahogy Price-ék írták: „Az afrikai képzetek mindig ignorálhatók, felélesztethetők majd részben újra elhagyhatók egy komplex folytonos társadalmi változás részeiként."[57]

Nyelv

Az alukuk nyelve az *aluku tongo*, mely a többi guyanai marun nyelvhez hasonlóan a *sranan tongo*, közismertebb nevén a *taki-taki* egy dialektusa. Alapjához különböző nyugat-afrikai nyelvtani szerkezetek járultak hozzá (elsősorban a kva ágba tartozó gbe /eve, fon/, tvi, valamint a bantu kikongo nyelvek, azaz a legkorábban behozott rabszolgák nyelvei),[58] szókincse pedig angol, flamand, portugál, francia, valamint különböző afrikai és karib indián szavak megváltozott formáiból áll össze. Ehhez kapcsolódóan nagyon találó, ahogy Brathwaite fogalmazott: „It was in language that the slave was perhaps most successfully imprisoned by his master and it was in his (mis-)use of it that he perhaps most effectively rebelled."[59] Az indián nyelvek főleg a helyi növény- és állatvilággal kapcsolatos szavakat kölcsönözték, míg az afrikai eredetű szavak elsősorban a társadalmi szokásokkal, vallással, rokonsági terminusokkal, vagy táplálkozással kapcsolatosak.

Az *aluku tongo* egy kreolizálódott pidgin nyelv, mely azt jelenti, hogy eleinte közvetítő nyelvként alakult ki a különböző eredetű rab-

[55] Price–Price 1972a, 3. old.
[56] Price 1984, 208. old.
[57] Price–Price 1972a, 22. old.
[58] Arends – Muysken – Smith 1995, 101. old.
[59] Price – Price 1972b, 358. old.

szolgák és gazdáik között, majd fokozatosan vált az újabb generációk anyanyelvévé. Ennek megfelelően relexifikálódott, illetve szerkezete összetettebbé fejlődött. Ezzel együtt nyelvtani szerkezete ma is igen egyszerű, például a múlt, jelen és jövő időt a ragozatlan igék elé helyezett *ben-*, *e-* illetve *sa-* toldalékok jelölik. A bantu nyelvek ragozó, a kva nyelvek (ahová az akan csoport tagjaink ént az asanti és a fanti is tartozik), elszigetelő típusúak. Ez hathatott a vizsgált csoportok nyelvének alakulására. Az európai nyelvek tőhajlítása nem érzékelhető.

A nyelv eredetét illetően tudományos vitát okozott annak kiderítése, hogy vajon a rabszolgák már Afrikában – a gyakran hosszú ideig tartó fogságban – hozták létre e nyelv elődjét, vagy csupán az Újvilágban alakult ki. Több kutató úgy véli, hogy például az erős portugál hatás a portugálok nyugat-afrikai gyarmatain való gyakran hosszabb ideig tartó fogság eredménye, ahol már a 15. században kialakult egy portugál alapú közvetítő nyelv.[60] Egy másik elmélet szerint a Portugáliából Brazíliába, illetve Guyanákra menekült szefárd zsidó ültetvényesek hatása ez. (Lásd a *ndjuka* szót, melynek egyik értelmezése az angol *Jew* /zsidó/ szóból származik. Egy másik értelmezés szerint *ndju* egy afrikai madár neve, egy harmadik szerint egy afrikai üdvözlő szócska). A szomszédos Suriname-ban a *sranan tongo* a lingua franca a hivatalos flamand mellett. Példának lássunk egy-két különböző eredetű aluku szót:

- angol – *lobi* (szeretni), *gwe* (elmenni), *alasuma* (mindenki), *baaka* (után), *osu* (ház);
- flamand – *kini* (térd), *alisi* (rizs), *moy* (csinos), *skiifi* (írni), *guun* (zöld), *biifi* (levél);
- portugál – *pikin* (gyerek, kicsi), *muye* (feleség), *fika* (maradni), *sabi* (tudni), *kaba* (kész);
- karib – *hamaka* (függőágy), *kuaka* (maniókaliszt), *awara* (pálmafajta), *ay- umara* (halfajta);
- francia – *ekol* (iskola), *bagi* (gyűrű), *kassoo* (lábas);
- nyugat-afrikai nyelvek – *kumba* (köldök), *nyan* (enni), *mi* (én), *sula* (zuhogó), *doti* (föld), *ippi* (sok), *tutu* (trombita), *doo* (érkezni), *gogo* (fenék), *na/de* (lenni).[61]

Delafosse szerint afrikai eredetű vonás többek között a szókettőzés (lásd *nyan* = enni, *nyanyan* = étel; *wan* = egy, *wawan* = egyedül), il-

[60] Taylor 1971, 80–81. old.
[61] Delafosse 1925, 492–494; Taylor 1977, 170. old.

letve a hét napjainak elnevezése. A „hét” a 17. századi Nyugat-Afrikában négy napos volt, ezt őrizheti az aluku hét napjainak elnevezése is. 4 napot egyszerű angol eredetű szóval jelölnek: *feda*, *sata*, *sande*, *monde*; majd hármat bonyolultabb szóösszetétellel: *tu-de-woko* (2 nap munka), *dii-de-woko* (3 …), valamint *fo-de-woko* (4 …). További afrikanizmusok az aluku nyelvben például a magánhangzó harmónia, a nyílt szótagok dominanciája, illetve az igesorozatok (*serial verbs*), mely utóbbiak csak nagyon kevés nyelvben fordulnak elő, többek között például éppen az akan, gbe, joruba nyelvekben.[62]62

Léteznek kizárólag rituális alkalmakkor használt titkos nyelvek is, így az *ampuku*, a *kumanti*, és a *papa tongo*.[63] Az elsőt a saramakák ismerik a legjobban, a másodikat a keleti marunok (ndjukák, alukuk), s az utolsót a városi kreolok. A marunok azt állítják, hogy ezek eredeti afrikai nyelvek maradványai, s például a *kumanti* valóban az aranyparti tvi nyelvből származik.[64] Ez utóbbi rituális nyelv megtalálható a jamaikai marunoknál is.

Egy másik afrikanizmus, melyet most a nyelv fejezethez sorolok az a gyakorlat, mely szerint az újszülött több nevet kap, ebből az egyiket a hét napjai alapján, csakúgy, mint például az asantiknál, fantiknál.[65] Példának okáért egy pénteken született fiú neve *Kofi*, mint ahogy a fantiknál a szombaton született fiúé (egy nap eltérés van a két rendszer között), illetve egy vasárnap született leánygyermek neve *Kuasiba*, hasonlóan a fantiknál született hétfői *Akuasibá*-hoz. Ezeket a neveket nem minden guyanai marun törzs használja már, de ahol léteznek, ott a nevek hierarchiájában a legnyilvánosabban használható nevek közé tartoznak. Egyéb tisztán afrikai eredetű nevek az alukuknál például a *Boni*, *Atopa*, *Akoman*, *Gongo*. A nevek kapcsán itt megjegyzem, hogy afrikai őseikhez hasonlóan az alukuk is több csoportra osztják a neveket, melyek használati körükben térnek el egymástól.[66] Egy ember életében számos nevet kap. A legintimebb a *gaan nem* (nagy név). A *pikin nem* (kis név) gyakrabban használt, gyakran leíró jellegű (például ismertem egy *Alafu* nevű asszonyt, jelentése „nevet”), és létezik a fehérekkel való interakcióban, illetve hivatalos papírokon szereplő név, a *bakaa nem* (*bakaa* = fehér ember). Ezenkívül léteznek még: *pee*

[62] Arends – Muysken – Smith 1995, 101–109. old.
[63] Hoogbergen 1990, 205. old.
[64] Byrne – Holm 1993, 285. old.
[65] Delafosse 1925, 482–483. old.
[66] Price – Price 1972b, 343–354. old.

nem (játék név), *seketi nem* (titkos név), *ogi nem* (gúnynév), *apinti nem* (dobon megszólaltatott név). A marunoknál név és személyiség, illetve az egyén szorosan összekötődnek, mint sokhelyütt Afrikában, vagy más afroamerikai kultúrákban. A szóbeszédet, pletykálkodást is a *kali nem* (nevét kiáltani) kifejezéssel illetik. Napjainkban francia nyomásra egyre többen használják *bakaa* nevüket is a mindennapokban, s ez részben elfedi a marunok elnevezési rendszerének afrikai jellegét.

Összegzés

Ezen – a témához képest igen rövid – dolgozatban megpróbáltam betekintést nyújtani egy afroamerikai népcsoport egyedülálló társadalmi berendezkedésébe. A felhozott példák a teljesség igénye nélkül csupán a szemléltetést szolgálták, s nem törekedtem az alukuk kultúrájához hozzájáruló afrikai kultúrák pontosabb leírására, illetve meghatározására. Célom az általános nyugat-afrikai örökség nyomainak, valamint a heterogén eredetű, de egymáshoz sokban közel álló afrikai kulturális elemek kreolizációs folyamatainak bemutatása volt.

A marunokat az évszázadok folyamán mindig két ellentétes erő hajtotta: az új környezeti feltételek, a túlélés szükségessége új mintákat követeltek, míg az összetartás, a szolidaritás, s függetlenségük szimbolizálásának vágya az emlékezetükben tárolt hagyományok újra felelevenítésére ösztönözte őket. A gazdasági és társadalmi berendezkedés inkább a rabszolgaság és a környezet logikus következményeiként alakult ki, míg a vallás, a zene, s a folklór erőteljesebben nyúltak vissza az afrikai képzetekhez, szokásokhoz. Bár az új környezet új válaszokat kívánt, ezeket gyakran legegyszerűbben a hagyományos elképzelések alapján adhatták meg.

Manapság az alukuk radikális változásokat élnek meg. Franciaország 1946-ig nem sokat törődött Francia-Guyana belső területeivel, s ez nagyban hozzájárult kultúrájuk zavartalan virágzásához. Ekkor azonban az ország francia tengerentúli megye lett, s ezzel együtt nagy változások vették kezdetüket. Tapasztalataim szerint igen erős asszimilációs politika irányul az alukuk kulturális identitása ellen (is). A francia állam 1969-ben önkényes módon politikailag integrálta őket. Az állampolgárság új lehetőségeket ad nekik, illetve kötelezettségeket ró rájuk. A családi és szociális segélyeket immáron 30 éve ők is rend-

szeresen kaphatják, ami természetesen a hagyományos élelemszerzési módok sorvadásához és a gazdasági függőség kialakulásához vezet. A kötelező iskoláztatás is a családok felbomlását sietteti. A teljesen anyaországi tanrend alapján működő iskolák helyhez kötik a gyerekeket, s velük együtt anyjukat is. Az iskolával, vagy a (segélyeket osztogató) postával rendelkező nagyobb falvak népessége rohamosan nő, s a környékbeli földek egyre túlterheltebbek. Szükség van tehát nagy mennyiségű import árura, mely, mint mindenhol a gyarmatokon, itt is méregdrága. Az áruk megvételéhez több pénzre van szükség, így sok férfi kénytelen a városokban, illetve távolabbi helyeken hosszabb ideig munkát vállalni. Ily módon az egész rendszer az aluku társadalom széthullásához vezethet. Érdekes módon a francia kormány semmiféle rendelettel nem védi őket, míg a szomszédos wayana indiánok falvainak legalább egy kis része védett terület. Még jócskán vannak azonban aránylag érintetlenebb falvak, ahol a hagyományok erősebben élhetnek. A városokban dolgozó, vagy tanuló alukuk is úgy tűnik, egyelőre nem vesztették el a csoportszolidaritás érzését, s nem nagyon keverednek más közösségekkel. Ehhez az is hozzásegít, hogy a kreolok lenézik a marunokat, úgy, ahogy a törzsi területen a marunok az indiánokat. Státusukat, és gazdasági versenyképességüket a nagyszámú legális és illegális bevándorló (ndjukák, brazilok, haitiak stb.) is veszélyezteti. Az alukuk nem azonosulnak más fekete népcsoportokkal sem, a történelmi eseményekből kifolyólag például kollektív elítélés alá esnek a szomszédos ndjukák. Nem ritka a fegyveres leszámolás ndjukák, brazilok és alukuk (elsősorban az aranymosók) között.

1970. novemberében történelmi jelentőségű utazásra került sor a holland kormány szervezésében: a saramakák, paramakák, ndjukák és matawaik *gaanman*jai Ghánába, Togoba és Nigériába látogathattak el. Ezen esemény kapcsán a marun főnökök kinyilvánították közös, hosszú távú céljukat: „modernizáció a tradicionális értékek megtartása mellett”.[67] Kérdés azonban, hogy ki adja át az öregek által féltve őrzött kulturális tudást az utódoknak a jelenlegi zűrzavarban. Az iskolát végzett fiatalság már nem tiszteli kellőképpen az írástudatlan, ám annál bölcsebb öregeket. A többségi társadalom sem mutat kellő érdeklődést az alukuk kulturális értékei iránt Guyanában. Márpedig ha ez a feltétel megvalósulna, a fiatalság is szívesebben fordulna vissza a hagyományok felé, s ezzel biztosíthatná egy egyedülálló kultúra hosszú

[67] de Groot 1979, 263. old.

távú túlélését. Némi reménnyel kecsegtet az a tény, hogy az iskolázott fiatalok egy kisebb, motivált és hozzáértő része már kezébe vette népe ügyének intézését a francia kormánnyal szemben. Az elmúlt évtizedek során surinami testvéreik példájára több etnikai és kulturális szervezetet, sőt politikai pártot is alapítottak, melyek közös célja az aluku hagyományok életben tartása és az aluku nép nagyobb beleszólási joga az őket érintő politikai döntésekbe.

Irodalom

Agüero, I.
1986 A bozótnégerek. In *Fejezetek a szexualitás történetéből*. Szerk. Oláh T. Budapest, Gondolat. 42–48.
Arends, J. – P. Muysken – N. Smith (szerk.)
1995 *Pidgins and Creoles – An Introduction*. Amsterdam, Creole Language Library Vol. 15.
Argyle, W. J.
1966 *The Fon of Dahomey – A History and Ethnography of the Old Kingdo.* Oxford.
Bastide, R.
1971 *African Civilisations in the New World*. London.
1978 *The African Religions of Brazil – Toward a Sociology of the Interpenetration of Civilizations*. Baltimore.
Bilby, K. M.
1984 The Treacherous Feast: A Jamaican Maroon Historical Myth. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 140: 1–31.
1990 *The Remaking of the Aluku: Culture, Politics and Maroon Ethnicity in French South America (Abstract).* PhD disszertáció, Johns Hopkins University, Baltimore.
1992 *La transmission du savoir chez les Aluku.* (Kézirat), Cayenne.
Butt, A.
1970 Land Use and Social Organization of Tropical Forest Peoples of the Guianas. In *Human Ecology in the Tropics*. Szerk. J. P. Garlick – R. W. J. Keay. Oxford. 33–49.
Byrne, F. – J. Holm (szerk.)

1993 *Atlantic Meets Pacific – A Global View of Pidginization and Creolization*. Amsterdam, Creole Language Library Vol. 11.

Dark, P. J. C.

1954 *Bush Negro Art: An African Art in the Americas*. London.

Delafosse, M.

1925 Survivances africaines chez les Nègres »Bosch« de la Guyane. *L'Anthropologie* 35: 475–494.

Ecole Nationale de la Magistrature

1991 *Le droit coutumier en usage dans les principales communautés ethniques de Guyane.* Cayenne.

Ellis, A. B.

1966 *The Yoruba-speaking Peoples of the Slave Coast of West-Africa*. Oosterhout.

Groot, S. De

1979 Bush Negro Chiefs Visit Africa: Diary of an Historic Trip. In *Maroon Societies: Rebel Slave Communities in the Americas*. Szerk. R. Price. Baltimore. 389–398.

Herskovits, M. J.

1930 The Negro in the New World: The Statement of a Problem. *American Anthropologist* 32:145–155.

1948 The Contribution of Afroamerican Studies to Africanist Research. *American Anthro- pologist* 50: 1–10.

Hoogbergen, W.

1990 *The Boni Maroon Wars in Surinam*. Leiden.

Horowitz, M. M.

1967 *Morne-Paysan – Peasant Village in Martinique*. New York.

Hurault, J-M.

1961 *Les Noirs Réfugiés Boni de la Guyane française*. Dakar, Mémoires de l'Institut Français d'Afrique Noire 63.

1970 *Africains de Guyane. La vie matérielle et l'art des Noirs Réfugiés de Guyane*. Paris.

1980 Analyse comparative d'ouvrages sur les Noirs Réfugiés de Guyane: Saramaka et Aluku (Boni). *L'Homme* X X: 119–127.

Köbben, A.

1967 Unity and Disunity: Cottica Djuka Society as a Kinship System. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 123: 10–52.

1972 Law at the Village Level: The Cottica Djuka of Surinam. In *Law in Culture and Society.* Szerk. L. Nader. Chicago, 117–140.

Lowenthal, D.

1972 *West Indian Societies.* London.

Mermet, D.

1997 *La-bas si j'y suis – en Guyane française.* Rádióadás (jún. 24–júl. 3.), France Inter.

Mintz, S.

1971 The Caribbean as a Socio-cultural Area. In *Peoples and Cultures of the Caribbean. An Anthropological Reader.* Szerk. M. M. Horowitz. Garden City, 17–46.

Pollak-Eltz, A.

1966 *Afrikanische Relikte in der Volkskultur Venezuelas.* Freiburg im Breisgau, Materialen des Arnold-Bergstraesser-Instituts für Kulturwissenschaftliche Forschung.

1977 *Cultos afroaméricanos (Vudu y hechicería en las Americas).* Caracas.

Price, R.

1970 Saramaka Emigration and Marriage: A Case Study of Social Change. *Southwestern Journal of Anthropology* 26: 157–189.

1979 Kwasimukamba's Gambit. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde* 135: 151–169.

Price, R. – S. Price

1972a Kammbá: The Ethnohistory of an Afro-American Art. *Antropológica* 32: 3–27.

1972b Saramaka Onomastics: An Afro-American Naming System, *Ethnology* 11: 341–367.

Price, S.

1984 *Co-wives and Calabashes*. Ann Arbor.

Ramos, A.

1940 *Die Negerkulturen in der neuen Welt*. Erlenbach-Zürich.

Rattray, R. S.

1923 *Ashanti.* Oxford. Sausse, A.

1951 *Populations primitives du Maroni (Guyane française).* Paris.

Taylor, D.

1961 New Languages for Old in the West-Indies. *Comparative Studies in Society and History* 3: 277–288.
1977 *Languages of the West Indies*. Baltimore.
Trowell, M. – Nevermann, H.
1968 *L'arte in Africa e Oceania. I primitivi.* Milano.

Abstract

Africanisms in the Culture of the South-American Aluku Maroons

The article gives an overview of africanisms in the cultural patterns of the Aluku maroons living in the tropical rainforest of French-Guyana and Surinam. The Aluku are descendants of African slaves who had escaped from Surinamese plantations in the 17–18th century. The article begins with a brief historical introduction of the slave trade and Afro-American cultures followed by a more detailed description of the religion, social and political structure, economy, music, folklore, art and language of the Aluku people with special focus on africanisms discussed or proven by numerous anthropologists and linguists in the course of history. The aim of the article is the depiction of the purest general West-African heritage still maintained in the Americas. The article is based on an anthropological fieldwork carried out by the author among the Aluku in French-Guyana in 1997 and 1999, as well as on a wide selection of current and historical literature.